

Generația – „o ficțiune necesară”

Vlad SIBECHI

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Abstract: In order to establish a standard the concept of generation has created enough suspicion amongst theorists especially because of the inevitable ignorance towards the individual profiles. Regarding the Romanian concept it imposed itself almost evidently as it hasn't been subjected to serious questioning or theoretical debates, despite the fact that there were theorists trying to contest the tendency of importing concepts and creating new theories that will impose even in the injured Romanian literary field.

Keywords: Generation, concepts, theoretical debates, illusion.

Având în viziunea unora statutul de pseudoconcept, noțiunea de „generație” s-a dovedit extrem de mobilă, căpătând relief și legitimitate, cel puțin dintr-o perspectivă diacronică. Astfel, s-a vorbit despre *generație de creație*, *generație etică*, *generație de sacrificiu*, *generație pierdută*, *generație de tranziție*, *generație resurecțional-modernistă*, *spirit creator-generaționist* etc., fiecare încercând să se întemeieze identitar printr-o atitudine de frondă, în acea vârstă a negării și a formării conștiinței de sine în pluralitate. Toate acestea conducând spre scopul final: căpătarea „sentimentului de generație”, autonomia sau independența literară și ieșirea de sub tutela paradigmei anterioare, cea considerată a fi „dominantă”. În stadiul incipient, o nouă generație, purtătoare de resurse proaspete, își desenează profilul înăuntrul și împotriva celei precedente. Ideea are la bază și manifestarea fermă a conștiinței proprii valori, încrederea dincolo de orice rezervă în propriul program estetic, concretizate de cele mai multe ori prin spirit *revoluționar*, formă explozivă de impunere. Dar avem în vedere un nivel macro, generația fiind o problemă de istorie, teorie și critică literară, o noțiune fabricată.

Creatorul conceptului de „generație literară” a fost Albert Thibaudet. Acesta a preluat termenul din psihologia socială, reproducând modelul familiei cu cele trei generații care o compun: bunic, tată, fiu, fiecare având o epocă dominantă de circa treizeci de ani. Încercând să găsească varianta cea mai eficientă în ceea ce privește ordonarea literaturii, Thibaudet optează pentru dispunerea în serii coerente, un fel de

lanț, realizat prin succesiuni de simultaneități, ilustrate, în critică, de generații. O generație literară se impune prin convergența spiritelor, dar și printr-o disociere de generația anterioară, reținându-se de aici existența a două tipuri de generație, în funcție de raportul lor cu alteritatea: o „generație critică” și una „organică”.

Thibaudet pune într-un fel semnul egal între generația biologică și cea estetică. Acesta susține existența a trei generații pe secol, idee preluată de mai mulți teoreticieni în diferite sisteme de periodizare, în funcție de variatele unități de măsură pe care le adoptau, cum ar fi secolul sau epoca (ultima avea ca reper elemente ce țin de politic: o anumită domnie sau formă de guvernământ). Însă problema care a făcut ca teoria generaționistă a lui Thibaudet, în forma ei inițială, să fie nevalidă a fost timpul în sine, evoluția *comportamentului* literar, rapiditatea cu care s-au succedat generațiile în secolul al XX-lea, decalajele și ritmicitățile uneori haotice. În acest caz, este evident că generația biologică se desparte de aceea literară la un anumit punct, din cauza unor incongruențe identitare.

Cu adevărat important în efortul lui Thibaudet de a obține granițele terminologice, care să închidă înăuntru lor un segment din complexul lumii literare, este provocarea în sine, extrem de fertilă pentru perfecționarea conceptului.

În literatura română, poate cel mai important teoretician al conceptului este Tudor Vianu (*Generație și creație*, 1936). Din perspectiva acestuia, atributele generației ar fi: sentimentul apartenenței la aceeași generație, efectul de totalitate manifestat în rândul celor care aparțin aceleiași generații și deschiderea față de noutate. În același timp, există, dincolo de punctele comune ale creatorilor din aceeași generație, spirite ce se individualizează și reprezintă tipologia „nempăcaților”. Astfel, teoreticianul își asumă într-o manieră personală conceptul, numindu-l „generație de creație”, mutând accentul de pe aspectul cronologic, pe acela al unui numitor comun din punct de vedere al viziunii creatoare.

Într-o perioadă de efervescentă a definirii conceptului¹, Laurențiu Ulici lansează un model de periodizare pe generații, și al generațiilor pe promoții decenale, distingând cinci generații de literatură modernă, cu cincisprezece promoții, de la „generația postbelică sau *generația reflexului condiționat*, cu promoțiile 80, 70, 60, cuprinzând scriitorii debutați și afirmați între 1956 și 1986 [...], până la generația patruzecioptistă, cuprinzând scriitorii debutați și afirmați între 1826 și 1856”².

Dar putem afirma și faptul că tendința de raportare a dinamismului și vitalității faptelor concrete la anumite concepte teoretice, artificiale va accentua relativismul interpretării, în detrimentul unei receptări fidele, nereducționiste care să refuze generalizarea, pusă în slujba unor recuperari/reevaluări oferite drept soluții de

¹ Unii teoreticieni pun accentul pe aspectul cronologic al unei generații, alții observă că un scriitor important dintr-o generație anterioară nu poate deveni un model decât după două sau trei generații, ceea ce înseamnă că generațiile valoroase nu sunt neapărat succesive, iar tradiția se manifestă în salturi, sincopat. Vocile mai radicale discută de un mit al generației, în sensul că există o dominantă ce modelează tendințele poetice specifice acelei perioade.

² Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană. I-Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1995, pp. 11-12.

continuitate. Acestor deficiențe, uneori lesne de explicat, li se opune realitatea literară însăși: „Dacă unitatea unei generații s-a dovedit a fi de-a lungul istoriei literaturii un atribut înșelător, o aspirație vană, invocată doar în momentele de ruptură (socio-istorică îndeosebi, rareori de relief estetic) și atunci mai mult cu entuziasm patetic decât cu îndreptățire, paliativul ei cuprinzător – spiritul timpului – ca și paliativul reduționist – spiritul de grup – au funcționat întotdeauna, simultan sau succesiv, în consens sau în contratimp, producând, prin chiar coexistența lor mai mult sau mai puțin pașnică, o dublă mișcare în planul literaturii: la nivelul realității estetice pe de o parte, la nivelul vieții literare, pe de alta”³.

Disocierea aceasta se dovedește a fi oarecum nefastă pentru constituirea termenului de „generație literară”, atât din punctul de vedere al unei perspective generale, o categorie reprezentând sinteza unor mentalități, cu un puternic caracter normativ, cealaltă fiind de factură circumstanțială, cât și din perspectiva validării conceptului de către diferite instanțe. Astfel, nu s-ar putea împiedica o permanentă pendulare între categoria socială și cea estetică, între optimismul celor care salută necesarele disocieri terminologice și scepticismul celor care condamnă artificialitatea conceptului/conceptelor, valabile exclusiv în lumea virtuală a creației. Totuși, nu putem pierde din vedere legătura dintre cele două, care prezintă deopotrivă implicații sociologice și estetice: „Când spiritul de grup se afirmă la concurență cu spiritul timpului [...] avem a face cu avangarda (în cazul nostru literară), fenomen cu aparențe întâmplătoare dar de esență legică, întrucât este un factor dinamic al existenței estetice a literaturii [...] Ideea că orice spirit al timpului a fost mai întâi un spirit de grup, apoi spirit de avangardă, e justă însă incompletă, câtă vreme nu precizăm ireversibilitatea traseului acestei deveniri: nu orice spirit de grup finalizează printr-un spirit al timpului”⁴. Și aceasta dacă luăm în considerare că, în timp, pot apărea mutații fundamentale, schimbări de profil, de ierarhii, de receptare și evaluare a fenomenului, cu accent pe profiluri individuale, sau invers, pe coeziunea grupului. În sensul acesta putem invoca părerea lui Al. Cistelean care, vorbind despre *Poezia unei generații*, cartea lui Ion Pop, observa modificarea în timp a paradigmei discursive din cadrul generației '60: „Azi, fenomenul e aproape oculat, iar supraviețuitorii lui au trecut ei înșiși la poeticile cotidianului, încercând să agreeze minimalismul și să se facă agreeat de el. Pe cât de clamoroasă a fost bătălia inițială de poetici, cea dusă împotriva proletcultismului, pe atât de discretă e cea de azi, când poeții rămași par a se strecura, unul câte unul și cât mai nevăzuți, printre liniile biografismului pre versuri tocmit”⁵.

Conceptul de „generație”, creat din necesitatea unei sistematizări, venite din rigoarea spiritului științific, a generat destulă suspiciune în rândul teoreticienilor tocmai datorită inerentelor ignorări ale profilurilor individuale în scopul stabilirii unei norme. Vehiculat la noi, fie și implicit, încă din vremea pașoptiștilor, căpătând consistență

³ *Ibidem*, p. 27.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Al. Cistelean, *Poezia unei generații, azi*, în „România literară”, nr. 15/2011, p. 6.

odată cu generația '27, el nu a fost supus problematizărilor serioase, discuțiilor teoretice argumentate, impunându-se aproape axiomatic, în ciuda unor voci care condamnau tendința de a importa concepte, de a confecționa teorii care să se impună și pe accidentatul teren literar românesc.

Și Laurențiu Ulici discută despre neajunsurile periodizării literaturii, dinamitând principiul biologic, plecând de la ideea unei *irelevanțe a câmpului estetic*. Coincidența „timpului biologic” și a „timpului literar” este una ce ține strict de împrejurare, în niciun caz nu este legiferată de vreun principiu al creativității artistice. Ba mai mult, spune criticul, chiar „introducerea în discuție a conceptului *generație de creație* e foarte probabil să fi fost o consecință cu caracter reparator impusă de sesizarea acestui neajuns, a acestei ilustrabile nepotriviri dintre timpul biologic și cel literar al scriitorului”⁶.

În acest sens, discuția poate continua pentru că și conceptul „generație de creație” are destule deficiențe. Aceasta datorită faptului că existența lui este fundamentată pe un principiu unificator, care încearcă să țină realități literare diferite în echilibru, dar fără să ia în seamă evoluția mentalităților, a contextului (atât al producerii cât și al receptării), a transformărilor organice sau a direcționării de către factori din exterior. Or, a vorbi despre generație nu înseamnă doar înscrierea unor poeți într-o categorie comună. Actul critic preocupat doar de aceste aspecte nu va depăși zona de suprafață a fenomenului poetic.

Dacă nu o definiție, cel puțin o extrem de ofertantă problematizare realizează Mircea Tomuș, în opoziție cu exercițiul de caracterologie psihologică a poezilor făcut de Petru Poantă (în volumul *Modalități lirice contemporane*), în încercarea de stabilire a unui principiu diferențial al poeziei șaptezeciste. Astfel, Mircea Tomuș ia ca punct de plecare polul opus al sistemului: „Nu diferențialele poetice, prin urmare, ci constantele poetice, adică nu reacția simplă (din punct de vedere calitativ) la imperativul diversificării naturale, mecanismul stihial de variație temperamentală ori caracterologică, ci solicitarea programatică adresată realității firesc diversificate a naturilor poetice din partea unor comandamente de conținut”⁷. Am putea spune, întrucât principiul în sine nu are ca finalitate intuirea unei dimensiuni valorice, că este vorba de felul în care producția poetică se raportează la supratemele unei epoci, supratema fiind „un program poetic supraindividual impus de evoluția pe adâncime a raporturilor complexe dintre societate, timp istoric, pe de o parte, și creație artistică, pe de alta”⁸. Astfel, deși poetul va încerca ruperea de tradiție prin particularizarea recuzitei de procedee artistice, el va rămâne, în cele mai multe cazuri, prizonierul contextului care i-a generat opera, întrucât un anumit tip de discurs poetic este rezultatul unor interacțiuni (de exemplu cu un stil considerat desuet, sau chiar cu el însuși, în momentul în care apar mutații de perspectivă, viziune asupra lumii și, implicit, asupra poeziei).

⁶ Laurențiu Ulici, *op. cit.*, p. 14.

⁷ Mircea Tomuș, *Istorie literară și poezie*, Editura Facla, Timișoara, 1974, p. 154.

⁸ *Ibidem*.

Deși căzut în desuetudine, dar prezent în continuare în discursul critic, conform viziunii lui Nicolae Manolescu, termenul are șansa unei veritabile resurecții. Dar asta numai în condiția *reformării*, pe urmele formaliştilor ruși care, abandonând principiul biologic, modifică radical înțelegerea conceptului: „Întâi biograficul (anii de naștere și de moarte ai autorilor, anul debutului sau al *vârfului* operei) nu mai joacă decât un rol secundar. În al doilea rând, succesiunea generațiilor nu mai este liniară: paradigma nouă există deja de o bucată de vreme, sub aceea veche, asemeni unei plăci tectonice, atunci când se produce schimbul de ștafetă, tot așa cum paradigma veche continuă să se manifeste, o bucată de vreme, sub aceea nouă”⁹. Pe lângă acestea se manifestă și o altă serie de paradigme, meteorice, marginale, neconcludente la momentul respectiv, dar cu potențial în cazul unor revalorizări viitoare.

Disputa în jurul conceptului de „generație literară” pleacă tot de la acest principiu, de la încercarea de a integra realitățile istorico-literare într-o formulă unificatoare în scopul înlesnirii înțelegerii. În acest sens s-ar putea anula orice orgoliu, orice implicație personală, întrucât noțiunea devine un imperativ teoretic, menit să înlăture perdeaua de fum a unei realități instabile.

Dacă poate fi vorba de o inadecvare a conceptului la realitate, acest fapt se întâmplă pentru că, în general, „cercetarea apelează - nu numai din necesități didactice, ci și din nevoi epistemologice - la rigorile spiritului științific, care ignoră abaterile și specificitățile spre a stabili o *normă*, pentru ca apoi să dinamiteze *norma* cu detalii particularizante”¹⁰. În această situație nu va exista o regulă a continuității sau o senzație de stabilitate. Vorbim de democratizarea accesului la poezie, de o conștientizare a dinamicii formelor literare, de acceptarea simultaneității, fapte ce relevă refuzul realității literare de a se lăsa decupată în mod mecanic și existența unei logici interioare, a unei vieți în afara timpului.

În realitate, dacă privim prin prisma individului creator, nu avem cum să nu apreciem justetea afirmației lui Mircea Martin, conform căreia „generația nu este altceva decât un ritual cotidian de trecere spre solitudinea esențială a creației”¹¹, poziție care poate provoca noi discuții, sau poate anula orice demers argumentativ.

Așadar, acest concept joacă rolul de „ficțiune necesară”. Putem crede, fie și parțial în el, refuzând să îl proiectăm din grabă pe teritoriul iluziei. Îl putem aduce în discuție referitor la anumite grupuri de scriitori care debutează cam în aceeași perioadă și au în comun, dacă nu viziuni sau idei, cel puțin atitudini literare. Nu e vorba strict de cronologie pentru că, în cazul generațiilor, „nu doar cronologia își spune cuvântul, ci și contextul plurivalent determinând fie acordul, fie dezacordul; intră în acțiune cadrul mobil, arborescent în care se manifestă forțele în dialog”¹². Dincolo de criteriul impus de cronologie, unul fundamentat pe autonomia timpului subiectiv.

⁹ Nicolae Manolescu, *Generație literară*, în „România literară”, nr. 2/2000, p. 2.

¹⁰ Mircea A. Diaconu, *Poezia de la „Gândirea”*, Ideea Europeană, București, 2008, p. 5.

¹¹ Mircea Martin, *Generație și creație*, Editura Eminescu, București, 1975, pp. 5-6.

¹² Ciopraga, Constantin, *Generații și individualități*, Convorbiri literare, preluat de pe <http://convorbiri-literare.dntis.ro/CIOPiul3.html>

Am stabilit câteva accepțiuni ale conceptului de „generație” și câteva atitudini ale criticii și teoriei literare în raport cu acesta. Am lansat discuția legată de metodologia periodizării și de legitimitatea ei în sine pentru a arăta că și poziția noastră, vorbind de generație, va fi una a compromisului, conștienți fiind de incongruența dintre nevoia de sistematizare și realitatea literară complexă; granița dintre promoții nu este una exactă, existența ei ține de virtualitatea ipotezei de lucru, de convenția pe care o stabilim. Vom accepta, pe urmele lui Mircea Martin, conceptul de „generație” tocmai în virtutea provizoratului acestuia, conștienți fiind că importanța ultimă o are individualitatea actului creator.

Bibliografie

- Diaconu, Mircea A., *Atelierele poeziei*, Ideea Europeană, București, 2005; *La sud de Dumnezeu. Exerciții de luciditate*, Editura Paralela 45, Pitești 2005; *Poezia de la „Gândirea”*, Ideea Europeană, București, 2008.
- Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007.
- Martin, Mircea, *Singura critică*, Editura Cartea Românească, București, 2006; *Generație și creație*, Editura Eminescu, București, 1975.
- Ricoeur, Paul, *Temps et récit*, Éditions du Seuil, 1983.
- Thibaudet, Albert, *Fiziologia criticii*, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1966.
- Tomuș, Mircea, *Istorie literară și poezie*, Editura Facla, Timișoara, 1974.
- Ulici, Laurențiu, *Literatura română contemporană, I-Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1975.

Articole:

- Giopraga, Constantin, *Generații și individualități*, Convorbiri literare, preluat de pe <http://convorbiri-literare.dntis.ro/CIOPiul3.html>.
- Cistelean, Al., *Poezia unei generații, azi*, România literară, nr. 15/2011.
- Manolescu, Nicolae, *Generații biologice, generații literare*, România literară, nr. 13/2010; *Generație literară*, România literară, nr. 2/2000.
- Voinescu, Radu, *În cheștiunea unei noi generații literare*, Revista Paradigma, nr. 1-2/2003, preluat de pe http://www.revistaparadigma.ro/2003_12_voinescu.htm.
- Vulcănescu, Mircea, *Generație*, Criterion, an. I, nr.3-4, 15 noiembrie-1 decembrie, 1934.

NOTĂ

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „**SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare**”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**”.